

*Миرونчук Наталія Романівна,
Національний університет “Острозька академія”*

ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

XXI століття входить в історію як період мультикультурного діалогу. На пріоритетне місце серед проблем комунікації винесено вивчення особливостей мовної і мовленнєвої поведінки людини, що викликало потребу в аналізі невербальної поведінки як невід’ємного компонента у процесі спілкування.

Актуальність статті зумовлена потребою у аналізі невербальної поведінки як невід’ємного компоненту процесу спілкування. В процесі міжкультурної комунікації невербальне спілкування є її складовою і взаємопов’язаною із вербальним спілкуванням.

На сьогодні чимало науковців досліджують проблеми та особливості невербальної комунікації. Серед вітчизняних дослідників варто було б зазначити С. Г. Термінасову, Г. В. Колшанського, А. Піза, Я. Радевич-Винницького, Л. М. Корнєєву, Н. А. Красавського, Е. Г. Фалькову, Н. Л. Шамне. Серед іноземних авторів величезний вклад у розвиток проблеми зробили Ф. Е. Яндта, П. Екмана, Дж. Холла, Дж. Фаста. Сучасні науковці розглядають невербальні засоби спілкування з декількох точок зору:

1. у контексті осмислення загальних програм і способів людської поведінки (Дж. Холл, П. Екман, А. Фрізен, А. Піз, Дж. Фаст, Е. Холл);

2. формальний та семантичний аналіз невербальних знаків у їх співвідношенні з мовними знаками (Т. Ніколаєва, К. Шерер, Ю. Цив’ян, І. Шаронов);

3. власне лінгвістичні, соціолінгвістичні, психолінгвістичні аналітичні розробки, направлені на розпізнавання за невербальними і вербальними знаками психологічних та емоційних станів, дослідження національної специфіки мовленнєвої і не мовленнєвої поведінки, аналіз способів відображення невербальної поведінки в художній літературі (А. Вежбицька, П. Екман, С. Павлова).

Метою дослідження є виявлення особливостей невербальної комунікації між представниками різних країн та національностей.

Завдання: 1) дати загальну характеристику невербальній комунікації; 2) виявити особливості невербальної комунікації в процесі міжкультурного спілкування; 3) проаналізувати відмінності між однаковими невербальними компонентами у різних культурах.

Об'єктом дослідження є невербальна комунікація в процесі міжкультурного спілкування.

Предметом є дослідження особливостей невербальної комунікації при міжкультурному обміні інформацією.

Невербальна комунікація – це система знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення. Науковими дослідженнями доведено, що саме за їх рахунок відбувається від 40 до 80% комунікації. Причому 55% повідомлень сприймається через вираз обличчя, позу, жести, а 38% – через інтонацію та модуляцію голосу [7: 175]. Як зазначила Скворцова В. Н., знання культурних та характерних особливостей інших, включаючи невербальну поведінку, допоможе покращити спілкування між культурами [4: 76].

Компетентність у спілкуванні, зокрема у невербальному, має загальнолюдські характеристики. Так, сильні емоції переживаються однаково всіма людьми, тому знаки-симптоми цих почуттів мають інтернаціональний характер. Але альтернативно існує інша невербальна поведінка – “культурна”, яка притаманна окремому народу чи етнічній групі й обумовлена культурними традиціями та національним характером. Зараз йде мова про існування національного стилю спілкування – типових, найбільш поширених, найбільш вірогідних особливостей мислення і стереотипів поведінки представників різних етносів. Використання невербальних засобів теж етнічно обумовлено, тому національна знаковість комунікативної поведінки може і повинна бути сприйнятою та вивченою так само, як і природна мова.

Невербальне спілкування займає важливе місце у житті кожного індивіда, оскільки, як зазначав Г. В. Колшанський, невербальні знаки – це не залишок, який виділяється з мовної системи, а особливий функціональний компонент парамовної системи, тобто та комунікативна підсистема, яка доповнює функцію вербальної комунікативної системи [1: 39]. Сукупність засобів невербального спілкування поділяють на кінесичну і некінесичну підсистеми. До кінесичної підсистеми, як до такої, що вивчає рухи тіла у процесі комунікативної взаємодії індивідів, відносять наступні категорії немовних символів: вираз обличчя, жести і позиції тіла. В свою чергу некінесична систе-

ма розглядає невербальні одиниці у межах таких явищ як артефакти, парамова, хептика, хронеміка і проксеміка [6: 49].

Особливе значення у ході комунікації має кінесична система. Дослідники зазначають, що “вираз обличчя, поза, жести, коли йдеться про сприйняття співрозмовника як особистості, набагато ефективніші, ніж його словесне вираження”. Таким чином, невербальні сигнали повинні гармоніювати з вербальним мовленням, бути з ним конгруентними, доповнюючи і підсилюючи його, хоча вони здебільшого не усвідомлюються мовцем і практично не контролюються ним.

Вираз обличчя, його міміка несуть інформацію про характер людини, її настрій, суб’єктивне ставлення до співрозмовника. “Кам’яний” вираз обличчя насторожує, викликає психологічний дискомфорт, небажання спілкуватися. Так, у Японії, де поширене обличчя-маска, представнику іншої культури важко зрозуміти співрозмовника. Французам, італійцям, іспанцям, навпаки, притаманна рухлива міміка; стриманіші у виявах невербальних символів фіні. Мімічні рухи мають у різних народів відмінне значення: українці підморгують аби на когось чи на щось звернути увагу, натякнути, покепкувати; англійці таким мімічним знаком супроводжують вітальні фрази або užívають його замість вітання; в багатьох східних культурах підморгування вважається поганою звичкою і може образити людину. Підняті брови в Германії означають захоплення, а в Англії – вираз скептицизму [7: 287].

Специфічною знаковою системою в невербальній комунікації є контакт очей як основний засіб візуального спілкування. З метою досягнення взаєморозуміння із співрозмовником необхідно пам’ятати про значення візуального контакту. Відомо, що поглядом можна позитивно або негативно вплинути на іншу людину. Етнографи поділяють нації на “контактні” та “неконтактні”. До “контактних” відносять, наприклад, італійців, іспанців, греків, латиноамериканців, арабів, у спілкуванні яких погляд відіграє значну роль, оскільки відведення очей під час розмови інтерпретується як вияв неввічливості. Представниками “неконтактних” культур вважаються народи Скандинавії, Японії, Індії, Пакистану, де не заведено прямо розглядати людину. Японці у ході бесіди дивляться на шию співрозмовника, очі якого перебувають у полі периферійного зору. В суспільствах з ієрархічною традицією, спостерігаючи за рухами очей, можна легко визначити “табелі рангів”. Люди з нижчим рангом намагаються слідкувати за тими, у кого ранг вищий, але які ігнорують їх, якщо тільки не розмовляють безпосередньо з ними [6: 38].

Жести, як виражальні рухи рук та інших частин тіла, є найбільш поширеними невербальними знаками. А. Піз у своїй праці “Язык телодвижений” пише: “Жести поживляють мовлення, але ними варто користуватися обережно. Виразний жест повинен відповідати змісту і значенню даної фрази чи окремого слова. Занадто часті, одноманітні, метушливі, різкі рухи руками неприємні, приїдаються і дратують” [3: 78]. Доведено, що їх кількість і інтенсивність національно обумовлена. Так, наприклад, впродовж годинної розмови мексиканець жестикулює в середньому 180 разів, італієць – 120, француз – 80, фін – тільки 1 раз. Практично не жестикулюють представники Сходу та мусульманського світу, оскільки стримана поведінка засвідчує гідність людини.

Популярний жест “коло”, утворене пальцями руки більшістю англомовних народів, а також, в Європі та Азії застосовують з метою передавання інформації про те, що все гаразд. Цей жест було популяризовано в Америці на початку 19 століття, головним чином пресою, що почала в той час кампанію по скороченню слів і ходових фраз до їх початкових літер. Схоже на те, що коло у жесті символізує літеру О. Значення “OK” добре відоме в усіх англомовних країнах, а також в Європі і Азії, проте в деяких країнах цей знак має абсолютно інше походження і значення. Наприклад у Франції він означає “нуль” або “нічого”, в Японії він значить “гроші”, а в деяких країнах Середземноморського басейну цей жест використовується для позначення нетрадиційної орієнтації чоловіка.

В Америці, Англії, Австралії і Новій Зеландії піднятий догори великий палець має три значення. Зазвичай він використовується на дорозі, у спробі спіймати машину. Друге значення – “все гаразд”, а коли великий палець різко викидається вгору, це стає образливим знаком, що означає нецензурну.

V-подібний знак пальцями дуже популярний в Великобританії і Австралії і має образливу інтерпретацію. Під час Другої світової війни Уїнстон Черчілль популяризував знак “V” для позначення перемоги, але для цього значення рука повернута тильною стороною до того хто говорить. Якщо ж при цьому жесті рука повернена долонею до того, хто говорить, то жест набуває образливого значення – “замовкни”. В більшості країн Європи, однак, V-жест в будь-якому випадку означає “перемога”, а його образливе значення представникам даних національностей не відоме. В багатьох країнах цей жест символізує також цифру “2” [5: 54].

Говорячи про себе, європеець вказує рукою на груди, а японець – на ніс. Коли француз чи італієць стукають себе по голові, це зна-

чить, що вони вважають якусь ідею безглуздою. Якщо британець чи іспанець стукнуть себе долонею по чолі, вони покажуть оточуючим, що задоволені собою. Тим же жестом німець виразить своє вкрай невдоволене ставлення до когось. Голландець, стукаючи по лобі і при цьому витягуючи вказівний палець, повідомляє, що ідея йому сподобалась, але він вважає її злегка божевільною. Там же, в Голландії, обертання вказівного пальця біля скроні означає, що хтось сказав розумну і дотепну фразу, тоді як аналогічний знак у більшості слов'янських культур інтерпретується як відсутність розумових здібностей у співрозмовника.

Висновки. Невербальне спілкування нерозривно пов'язане із загальною моделлю людської поведінки. Невербальні засоби є сукупністю типових дій, закріплених національно-культурними традиціями в певному середовищі. Для ефективного спілкування необхідно бути обізнаним зі специфікою тих чи інших невербальних символів в різних культурах аби уникнути непорозумінь, які навіть можуть призвести до міжкультурних конфліктів.

Аналіз особливостей невербальної комунікації з огляду на міжкультурний аспект є перспективним напрямком дослідження у межах лінгвістичної науки. В процесі глобалізації він поглиблює знання про способи ефективного спілкування між представниками різних культур.

Список літератури:

1. Колшанский Г. В. Паралингвистика. – М.: Наука, 1974. – 96 с.
2. Красавский Н. А. Обучение невербальному типу общения на занятиях иностранного языка. // Теория и практика построения современных образовательных технологий. – Волгоград, 2002. – С. 272 – 275.
3. Пиз А. Язык телодвижений. – Нижний Новгород., 1992. – 215 с.
4. Скворцова В. Н. Профессиональная этика: Учебное пособие. – Томск: Изд-во ТПУ, 2006. – 180 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000. – 624 с.
6. Фалькова Е. Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях: Методическое пособие. – СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 77с.
7. Шамне Н. Л. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации. – Волгоград, 1999. – 208 с.